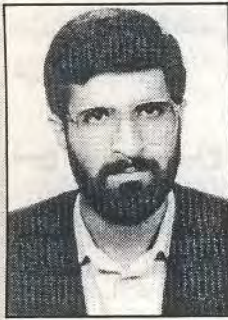

تصحیح نام نویسندگان (۲)

شیخ بهایی و رساله فی الکرومقداره

*
سیدحسین فاطمی

سال ۱۳۲۱ کتاب جبل المتین تألیف شیخ بهایی در تهران به چاپ رسید و «رساله فی الکرومقداره» ضمیمه آن است و به شیخ بهایی نسبت داده شده است؛ حال آن که این رساله برای وحید بهبهانی (م ۱۲۰۵) می‌باشد. (ج ۱۷، ص ۲۸۷)

علامه حلی، کفایة الطالبین فیما یجب علی المکلفین بر بعضی نسخه‌ها، مؤلف آن، علامه حلی نوشته شده حال آن که این کتاب برای احمد بن عبدالله بن سعید متوج بحرانی - شاگرد فخرالمحققین - است. (ج ۱۸، ص ۹۳)

سلطان حسین بایقرا بن سلطان غیاث‌الدین منصور (م ۹۱۱)، مجالس العشاق

در واقع این کتاب برای امیر کمال‌الدین حسین بن شهاب‌الدین طیبی گازرگاهی است و تألیف آن را به سال ۹۰۸ آغاز کرد. نسخه‌هایی از آن در کتابخانه سپهسالار و موزه بریتانیا یافت می‌شود. (ج ۱۹، ص ۳۶۲-۳۶۳)

فریدالدین عطار، کنزالاسرار علامه قزوینی در مقدمه تذکرة الاولیاء، نسبت مثنوی کنزالاسرار به عطار را خطا دانسته و حق با او است. (ج ۱۸، ص ۱۴۴)

خواجه نصیرالدین طوسی (م ۶۷۲)، القضاء و القدر

ظاهراً کاتب در ثبت نام نویسنده مرتکب اشتباه شده است. کتاب تألیف مولی عبدالرزاق کاشانی (م ۷۳۰) است. (ج ۱۷، ص ۱۵۱)

فریدالدین عطار نیشابوری، کنز الحقایق این مثنوی عرفانی به عطار نسبت داده شده و به پوریای ولی خوارزمی (م ۷۲۲) نیز نسبت داده‌اند. نسبت دوم صحیح‌تر است. در این مثنوی می‌خوانیم:

مصطفی بن محمد حسینی شافعی (م ۹۶۳)، قربادین شافعی

در برخی نسخه‌ها «مصطفی» به جای «مظفر» نوشته شده. ظاهراً «مصطفی» تصحیف است و برخی نوادگان او این مطلب را تأیید کردند. (ج ۱۷، ص ۶۱-۶۲)

ز هجرت هفتصد و نه شد نهادم
اساسش را بشش مه نظم دادم

ابو علی سینا، رساله فی القوى الاربعه

قنواتی به شماره ۹۴ آن را به ابن سینا نسبت داده است اما درست گفته مهدوی به شماره ۲۰۵ است؛ یعنی ابو الفرج بن طیب آن را برای ابو علی سینا تدوین کرده است. سپس شیخ آن را به وسیله رساله «الرد علی کتاب ابی فرج بن الطیب» رد کرده است. (ج ۱۷، ص ۲۱۷)

این تاریخ، نسبت مثنوی به پوریای ولی را تأیید می‌کند. (ج ۱۸، ص ۱۵۱)

حسین بن محمد بن ابراهیم تفلیسی، کامل التعبير

کامل التعبير در تهران سال ۱۲۶۵ چاپ و نام نویسنده به صورت فوق ضبط شده است. اما نام درست نویسنده چنین است: «ابوالفضل

خواجه نصیرالدین طوسی، جام گیتی نما

نویسنده، کتاب را به اسم شاهزاده سراج‌الدین قاسم نوشته است. نسخه‌های متعدد آن را دیده‌ایم. در بعضی از نسخه‌ها به خواجه نصیرالدین طوسی نسبت داده شده که قطعاً اشتباه است؛ زیرا نویسنده در مقصد شانزدهم دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی را درباره دور افلاک نقل می‌کند؛ از اینجا به دست می‌آید که نویسنده متأخر از خواجه طوسی است. ظاهراً نام نویسنده «امیر غیاث‌الدین منصور دشتکی شیرازی» (م

حبیب بن ابراهیم تفسیری». کتاب قانون ادب نیز از او است. (ج ۱۷، ص ۲۵۴-۲۵۵)

شیخ طوسی، مصباح الانوار

بر نسخه آن نوشته شده که کتاب برای شیخ طوسی است در حالی که نویسنده آن هاشم بن محمد می باشد، زیرا در چند جا از جلد اول آن می خوانیم: «قال المؤلف هاشم بن محمد». شاید اشتباه این نسخه باعث شده که برخی این کتاب را به شیخ طوسی نسبت بدهند؛ از جمله: مدینه المعاجز و کشکول شیخ احمد شکر.

شاهد دیگر که اشتباه بودن انتساب کتاب به شیخ طوسی را نشان می دهد، این است که بحر از مصباح الانوار نقل می کند و در آغاز آن آمده است که نویسنده مصباح الانوار از شاذان بن جبرئیل قمی صاحب ازاحة العله (تألیف ۵۵۸) فراوان روایت می کند. اگر چه علامه مجلسی اظهار می دارد که این کتاب برای بعضی از اصحاب است اما در اصل الاصل تصریح شده که نویسنده آن هاشم بن محمد است.

شاهد دیگر، این که نویسنده در کتاب، فراوان از سید ابومنصور شهردار بن شیرویه دیلمی (م ۵۸۸) روایت می کند و یادآور می شود که ابو منصور از همدان اجازه ای را نوشته و فرستاده است.

همچنین در آن از وجیه الدین ابوالحسن علی بن محمد علوی هروی در سال ۵۵۲ روایت شده است. همچنین روایات دیگری که مربوط به سال های ۵۱۴ و ۵۴۸ می شود آمده است. (ج ۲۱، ص ۱۰۳-۱۰۴)

امین الاسلام ابو علی فضل بن حسن بن فضل طبرسی، مشکاة الانوار

در کتاب رفع المناوات نام نویسنده به صورت فوق آمده، که از غلط ناسخ است. امین الاسلام ابو علی فضل بن حسن بن فضل طبرسی مفسر قرآن [و صاحب مجمع البیان] است.

نام نوّه او شبیه وی است: «ابوالفضل علی بن حسن بن فضل» مشکاة الانوار برای نوّه صاحب مجمع البیان می باشد اما ناسخ کلمه های «فضل» و «علی» را جابه جا نوشته است. (ج ۲۱، ص ۵۴-۵۶)

محقق کرکی (م ۹۴۰)، مصباح المبتدی و هداية المقتدی

نسخه ای از آن به خط خزعل بن قشعم وجود دارد که کاتب آن را به محقق کرکی نسبت داده است. در حالی که نویسنده آن جمال الدین ابو العباس احمد بن محمد بن محمد بن فهد حلی (م ۸۴۱) می باشد. نسخه ای از آن در کتابخانه آستان قدس وجود دارد که کتابت آن به سال ۹۰۴ باز می گردد و نسخه دیگری نیز به کتابت سال ۸۰۳ وجود دارد.

موضوع کتاب فقه نماز و مقدمات و مستحبات آن به اختصار است. (ج ۲۱، ص ۱۱۷)

مولی حسین واعظ کاشفی، معارج النبوه

کتاب در سال ۱۳۰۰ در هند چاپ شده اما نام صحیح نویسنده «معین الدین محمد مسکین فراهی» (م ۹۰۷ یا ۹۰۹) است. (ج ۲۱، ص ۱۸۳-۱۸۴)

محمد بن جعفر طبری، مناقب فاطمة الزهراء و ولدها

این کتاب برای ابوجعفر محمد بن جریر بن رستم آملی طبری صاحب دلائل الامامة است. در تأسیس الشیعه چنین آمده است و در مدینه المعاجز، ص ۵۳ نیز مطالبی از آن نقل شده است اما در نسخه چاپی به غلط نام نویسنده به صورت «محمد بن جعفر طبری» چاپ شده است. (ج ۲۲، ص ۳۳۲)

حسین بن خیر یا حسین بن حسین، نخب المناقب لال ابی طالب

ابو عبدالله حسین بن جبیر شاگرد شاگرد ابن شهر آشوب، بخش هایی از مناقب ابن شهر آشوب را در این کتاب گرد آورده است. کشف الحجب انتخاب کننده را «حسین بن خیر» و ملاسعید مرنیدی در تحفة الاخوان «حسین بن حسین» نامیده اند که هر دو تصحیف است. (ج ۲۴، ص ۸۸-۸۹)

عبدالمجید ملتانی، شرف نامه

بر خلاف نقل کشف الظنون این اثر برای ابراهیم قوام فاروقی است. (ج ۹، ص ۱۱۱۵)

خواجه نصیرالدین طوسی، ساقی نامه

چنین نسبتی در کشف الظنون درست نیست. شاید مجموعه ای از اشعار خواجه در یک جا گرد آمده و آن را ساقی نامه نامیده اند. (ج ۹، ص ۱۱۹۹)

ابوعلی سینا، دانشنامه و المعجزات و الکرامات یا السخروالطسمات و النیر نجات و الأعاجیب

کتاب های دانشنامه (در منطق) و نیز المعجزات و الکرامات را به شیخ رئیس ابو علی سینا نسبت داده اند. در حالی که علم داریم هر دو کتاب برای عمر بن سهلان ساوی است. (ج ۲۱، ص ۲۱۶)

علی بن حمزه اصفهانی صاحب اغانی (م ۳۵۶)، اعیان الفرس

نام نویسنده در کشف الظنون به صورت فوق است اما از سوی ناسخ، «حسین» به «حمزه» تصحیف شده است. نام درست «علی بن حسین اصفهانی» است. (ج ۲، ص ۲۴۹)

شیخ طوسی، مجمع البیان و جوامع الجامع

در کشف الظنون، ج ۱، ص ۳۱۱ این دو کتاب به شیخ طوسی نسبت

داده شده حال آن که این دو اثر برای طبرسی است. (ج ۴، ص ۲۸۰)

بهاءالدین (م ۶۷۲)، شرح الاسماء الحسنی

اگر چه نویسنده در کشف الظنون، ج ۲، ص ۵۱ بهاءالدین معرفی شده اما نویسنده در مقدمه، نام خود را «محمد بن بهاء الدین» نوشته است.^۱ (ج ۱۳، ص ۹۰)

قدامة بن جعفر بن قدامه (صاحب نقدالشعر)، نقد النثر

کتاب با مقدمه عبدالحمید عبادی در سال ۱۳۵۱ در قاهره به چاپ رسیده است. وی تأکید دارد این اثر برای قدامه است؛ بر خلاف طاهای حسین که در صحت این نسبت شک دارد. سید مجتبی مینوی طی نامه‌ای به ما یادآور شده است که نسخه کامل این کتاب در کتابخانه چستریتی در ایرلند با کتابت سال ۶۷۷ وجود دارد. نام درست آن البرهان فی وجوه البیان است و یادآور شده که این اثر برای قدامه نیست بلکه برای معاصر او ابوالحسین اسحاق بن ابراهیم بن سلیمان بن وهب است. کتاب چهار بخش دارد اما تنها سه بخش نخست آن به چاپ رسیده است.

احمد مطلوب و خدیجه حدیثی اقدام به تحقیق نسخه چستریتی کرده‌اند و توسط دانشگاه بغداد در سال ۱۹۶۷ م به چاپ رسیده است. (ج ۲۴، ص ۲۷۸-۲۷۹)

نجم الاثمه رضی الدین محمد بن حسن استرآبادی (م ۶۸۶)، الوافیة فی شرح الکافیة

گاهی وافیة را به رضی الدین نسبت می‌دهند که نادرست است بلکه شرح او شرح کبیر است که در آن مباحث و مذاهب انفرادی خود را آورده و چاپ شده است. اما وافیة متداول تألیف رکن الدین حسن بن محمد استرآبادی (م ۷۱۵ یا ۷۱۶ یا ۷۱۸) است. (ج ۲۵، ص ۱۸)

علم الهدی محمد بن محسن بن مرتضی فیض، الوجیز

نسخه‌ای از آن، با آغاز و انجام ناقص در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود. نویسنده فهرست کتابخانه احتمال داده است که نویسنده، شخص فوق باشد؛ زیرا در آن، حواشی فراوانی با رمز «محم» است که به «محمد بن محسن» اشاره دارد. این احتمال درست نیست؛ زیرا حواشی فراوانی از این نویسنده بر وافی و غیر آن با رمز «عهد» دیدم که اشاره به «علم الهدی» دارد. نویسنده این تفسیر نورالدین محمد بن شاه مرتضی بن محمد مؤمن معروف به نورالدین اخباری است و نام تفسیر هم المعین فی تفسیر الکتاب المبین می‌باشد. (ج ۲۱، ص ۲۸۳ و ج ۲۵، ص ۴۱)

ابو علی سینا، لسان الطیر

در فهرست آستان قدس، ج ۴، ص ۱۳۲ و نیز در نسخه‌ای از آن این

کتاب به غلط به ابو علی سینا نسبت داده شده و به جهت این اشتباه، نیز در ج ۱۸، ص ۳۰۶ به اشتباه افتادیم. در حالی که این اثر برای سهروردی است. (ج ۲۵، ص ۲۶۹ پاورقی)

جلال الدین حسین بن ایاس نحوی (م ۶۸۱)، المأخذ المتبع

نام نویسنده در کشف الظنون این گونه است. اما ظاهراً نویسنده «جمال الدین حسین بن ایاب» از مشایخ علامه حلی است چنان که در اجازه‌اش به بنی زهره آمده. بلکه شاید او همان حسین بن بدر بن ایاز است که شرح حالش را سیوطی آورده. سیوطی یادآور شده که او از ابوجعفر احمد بن محمد بن احمد بن خلف بن یحیی هاشمی بلنسی (م ۶۲۰) روایت می‌کند. علامه نیز در اجازه‌اش آورده که او از سعدالدین احمد بن محمد بن مغربی بلنسائی روایت می‌کند. (ج ۱۹، ص ۱۸)

غیاث الدین هندی، منتخب اللغات

نام دیگر این اثر فرهنگ رشیدی است و آن فرهنگ لغت عربی به فارسی است. نسبت کتاب به غیاث الدین هندی در ذیل کشف الظنون غلط است. این اثر برای سید عبدالرشید حسینی مدنی می‌باشد. (ج ۲۲، ص ۴۲۸)

زین العابدین بن محمد باقر، حلال الغوامض

این کتاب حاشیه بر قوانین میرزای قمی است و نویسنده آن محمد علی بن محمد باقر هزار جریبی (م ۱۲۴۵) است. آن را فرزندش در پایان مجمع‌العرائس در شرح حال پدرش آورده است. ظاهراً نسبت کتاب به زین العابدین بن محمد باقر در ذیل کشف الظنون در واقع نسبت کتاب به کاتب آن است. (ج ۷، ص ۷۸)

اسعد بن ابراهیم اربلی، الاربعون حدیثاً

دمعة الساکبه نویسنده را به «اربلی» توصیف کرده و او را از عامه خوانده است. شاید منشاء این اشتباه سهو قلم و سبقت گرفتن ذهن به سعد اربلی است که شیخ حسن از او نقل می‌کند. در حالی که نویسنده این کتاب، شیعه و نام دقیق او چنین است: اسعد بن ابراهیم بن حسن حلی. وی روایات را از مشایخ عامه خود نقل کرده است. همچنین این نویسنده را نباید با ابوالسعادات اسعد بن عبدالقاهر اصفهانی صاحب مجمع‌البحرین اشتباه گرفت. نسخه‌های کتاب الاربعون حدیثاً در تهران، تبریز، نجف و... موجود است. (ج ۱، ص ۴۱۰-۴۱۱)

جلال الدین تبریزی، ارجوزة فی العوامل النحویة

عبدالامیر بن عبدالله بصری (م ۱۳۴۶) ارجوزة فوق را با عنوان نزهة الطالب شرح کرده است و جلد نخست آن در سال ۱۳۴۴ به چاپ رسیده و ناظم را سید جلال الدین تبریزی معرفی کرده است. حال آن که ناظم آن، سید قطب الدین محمد ذهبی شیرازی می‌باشد که در سال

۱۱۳۰ آن را در قزوین به نظم درآورده است؛ وی در پایان می‌گوید:
ناظمه خادم علم‌الدین محمد یدعی بقطب‌الدین
فی سنة المائة و الثلاثین و الألف فی عام ورود قزوین
شاید منشأ اشتباه شارح، لغزش نسخه‌ای بوده که در اختیار داشته
است. (ج ۱، ص ۴۸۶-۴۸۸)

آدم ابو حسین نحاس، اصل

نام مؤلف در رجال شیخ این‌گونه آمده و او از اصحاب امام صادق (ع)
خوانده شده است. ظاهراً «بو» تصحیف «ابن» است و نیز «نحاس»
تصحیف «نحاس» است؛ زیرا علامه آن را با خا ضبط کرده است.
نجاشی هم از او به «آدم بن حسین نحاس» یاد کرده است. (ج ۲،
ص ۱۳۵)

گوشیار بن کنان حنبلی، زیج

در کشف‌الظنون، جلد ۲، صفحه ۱۷ آمده است: «زیج گوشیار بن
کنان الحنبلی اُرسده فی (۴۵۹) فی ثمانية فصول.»
در عبارت فوق «حنبلی» تصحیف «حیلی» (گیلی) است. (ج ۴، ص ۴۰۰ یا)

محمد بن احمد عمری، تنقیح البلاغه

در کشف‌الظنون «عمری» ضبط شده که تصحیف «عمیدی» است.
نام او در معجم‌الادباء، ج ۱۷، ص ۲۱۲ آمده است. (ج ۴، ص ۴۶۲)

ابوالقاسم بن برسی بن ابراهیم طباطبا (م ۲۴۶)، التوحید والعدل الصغير

در فهرست نجاشی «رسی» تصحیف شده و به صورت «برسی»
آمده است. وی در جبل‌الرس از دنیا رفت. (ج ۴، ص ۴۸۶)

عبدالحسین، الجواهر المنثوره فی الارعية الماثوره

نام درست او سید عبدالحسین بن سید احمد عاملی است. (ج ۵، ص ۲۸۲)

امیر جلیل، حاشیه بر تحریر القواعد المنطقیه

نام درست محشی «خلیل» است بر خلاف آنچه در فهرست
کتابخانه آستان قدس آمده است. (ج ۶، ص)

عبدالله بن حسین یزدی شهبادی، شرح قواعد الاحکام

سلافة‌العصر کتاب شرح قواعد الاحکام را به عبدالله بن حسین
یزدی نسبت داده است؛ امل‌الامل هم این مطلب را از سلافة نقل
می‌کند. مسلماً در سلافة «تستری» به «یزدی» تغییر یافته است؛ زیرا:
الف) سلافة‌العصر تنها به شرح حال علمای قرن یازدهم می‌پردازد.
در حالی که عبدالله بن حسین شهبادی در سال ۹۸۱ در گذشت.
ب) در سلافة پس از شرح حال عبدالله یزدی و معرفی شرح او بر

قواعد، بدون فاصله شرح حال فرزند او، مولی حسن علی، نقل شده. بی
تردید وی فرزند عبدالله شوشتری است نه یزدی. (ج ۱۴، ص ۲۰)

هبة الله بن سعید راوندی (م ۵۷۳)، شرح نهاية الاحکام

سید بن طاووس در اقبال از این شرح نقل می‌کند اما نام مصنف در
نسخه چاپی «هبة الله بن سعید» است که اشتباه ناسخ می‌باشد. نام
قطب راوندی «سعید بن هبة الله» است. (ج ۷، ص ۱۴۶ و ج ۱۴، ص
۱۱۰ و ج ۲۱، ص ۲۱۵)

حسن بن عبدالله اردبیلی (م ۱۲۹۴)، رسالة فی الطهارة و الصلاة و الصوم و الزكاة

شرح حال نویسنده فوق در کتاب الکرام البرره، ص ۳۳۱ آمده که به
اشتباه «حسن» ذکر شده. نام درست وی «محسن» است. (ج ۱۵، ص ۱۹۲)

عبدالله بن علی بن یحیی، رسالة فی عدم انفعال القلیل

در انوارالبدرین نام نویسنده «عبدالله بن علی» است اما خود او اسم
خویش را «علی بن عبدالله» نامیده. بنابراین در انوارالبدرین جابه‌جا
نوشته شده است. (ج ۱۵، ص ۲۳۵)

ابوالعلاء معری، عنقای مغرب

نسخه‌ای از آن در کتابخانه لعلی در استانبول به ابوالعلاء معری
نسبت داده شده اما درست این است که آن برای امیر حسینی غوری
است؛ چنان که در ج ۹، ص ۱۰۰ گفتیم. (ج ۱۵، ص ۳۵۲)

لیث بن مظفر بن نصر بن سیار خراسانی، کتاب العین

وی معاصر خلیل بوده است. بعضی احتمال داده‌اند که کتاب العین
برای لیث باشد یا این که تنها حرف عین آن برای خلیل بن احمد است
و بقیه برای لیث. این سخن درست نیست بلکه همه آن برای خلیل
است زیرا به جهت توجه زیاد به آن و اهمیت کتاب، سیره مشایخ ادب
این بوده که برای روایت از آن به یکدیگر اجازه می‌دادند و این سندها به
خلیل می‌رسد؛ از جمله سند ابن ندیم در فهرست. نیز ابن درید در خطبه
جمهره و سیوطی در مظهر تصریح می‌کنند که آن برای خلیل است. (ج
۱۵، ص ۳۶۴-۳۶۵)

محمد بن احمد جیهانی، کتاب المسالک و الممالک

در معجم‌البلدان در ماده «جیهان»، «ابو عبدالله محمد بن احمد
جیهانی» وزیر سامانیه نقل شده که از سوی کاتب تصحیف شده و «احمد
بن محمد» درست است؛ چرا که در کتاب‌های وزراء تألیف جهشیاری،
صفحه ۵۴ و معجم‌الادباء، جلد ۴، صفحه ۱۹۰ و فهرست ابن ندیم، صفحه
۱۹۸ به صورت «احمد بن محمد» ضبط شده است. (ج ۴، ص ۸۵)

نظیر علی، شرح حال شیخ بهایی و مشایخ او

صاحب ریاض کراراً مطالبی را از آن نقل کرده از جمله در شرح حال سید حسین مجتهد کرکی و حسین بن عبدالصمد. گاهی در ریاض از نویسنده به صورت فوق نام برده که شاید منشأ آن تصحیف ناسخ باشد و نام درست او مظفرالدین علی است. (ج ۴، ص ۱۵۳)

محمد باقر بن مرتضی یزدی حائری (م ۱۲۹۸)، تفسیر آیه النور برخی از فضلا کتاب فوق را به وی نسبت داده‌اند. احتمالاً آن را با تفسیر برادرش، سید حسین بن مرتضی، اشتباه گرفته‌اند. (ج ۴، ص ۲۳۳)

شیخ صدوق (م ۳۸۱)، مصادقة الاخوان

شیخ صدوق. بنا به نقل نجاشی. کتابی به نام مصادقة الاخوان داشته اما کتابی که در اختیار ما است [و باعنوان مصادقة الاخوان چاپ شده] در واقع الاخوان تألیف پدر شیخ صدوق است؛ زیرا در موارد متعدد در آن بی واسطه از محمد بن یحیی عطار و علی بن ابراهیم بن هاشم قمی و سعد بن عبدالله اشعری روایت شده است. حتی گاهی با لفظ «حدثنی» روایت شده که در بی واسطه بودن صراحت دارد. اما هیچ کدام از آنها از مشایخ شیخ صدوق نیستند و همیشه شیخ صدوق از آنها با واسطه نقل می‌کند بلکه پدر شیخ صدوق بی واسطه از آنها روایت می‌کند.

شیخ طوسی و نجاشی کتاب الاخوان را به علی بن بابویه نسبت داده‌اند.^۲ (ج ۱، ص ۳۸۲ و ج ۲۱، ص ۹۷)

صالح بن محمد برغانی (م ۱۲۳۸)، شرح نهج البلاغه

نام شارح در نسخه چاپی به سال ۱۳۲۱ مولی صالح بن محمد برغانی بردار شهید محمد تقی برغانی نوشته شده، غافل از این که شارح نام کامل خود را در مقدمه چنین می‌نویسد: «محمد صالح بن حاجی باقر قزوینی روغنی». (ج ۱۴، ص ۱۲۸)

احمد عطار قزوینی، کشاورزی نامه

احمد عطار قزوینی کاتب است اما به اشتباه کتاب را به او نسبت داده‌اند. (ج ۱۸، ص ۲)

صدر بن محمد بن ابراهیم، حاشیه بر حاشیه خفریه و حاشیه جلالیه دوانیه

حاشیه خفریه و حاشیه جلالیه دوانیه دو حاشیه بر شرح جدید تجرید هستند.

این کتاب حاشیه‌ای است بر هر دو حاشیه با هم. نام درست نویسنده «ابراهیم بن مولی صدرای شیرازی» است. اما در بعضی نسخه‌ها نام نویسنده به صورت بالا تصحیف شده است. (ج ۶، ص ۶۵).

جمال‌الدین مرتضی محمد بن حسن بن حسین رازی، نزهة الکرام و بستان العوام

در کشف‌الحجب «حسن بن حسین» آمده در حالی که «حسین بن حسن» درست است. (ج ۲۴، ص ۱۲۳)

فرزند ابراهیم بن صدرالدین محمد شیرازی (م ۱۰۷۰)، حاشیه بر الهیات شفا

ظاهر کشف‌الحجب این است که حاشیه به فرزند ابراهیم بن صدرالدین محمد نسبت داده است. در حالی که کتاب برای خود ابراهیم بن محمد است نه فرزند او. پدر ابراهیم بن محمد نیز حاشیه بر الهیات شفا دارد.^۳

میرزا عزیزالله بن ملا محمد تقی مجلسی، هدایة العالمین فی اصول الدین

مطلب فوق در کشف‌الحجب آمده اما ظاهراً آن کتاب، همان هدایة العالمین فی اصول الدین تألیف میرزا عزیزالله بن محمد تقی بن عزیزالله بن محمد تقی مجلسی است.^۴ (ج ۲۵، ص ۱۸۳. ۱۸۴)

علی بن محمد (نسبت شهید ثانی)، حاشیه بر شرایع الاسلام

با توجه به عبارات آغازین این اثر در کشف‌الحجب سه نسخه خطی از آن وجود دارد که تاریخ کتابت آنها به سال‌های ۹۴۹ و ۹۶۳ و ۱۰۶۵ بازمی‌گردد. جای تعجب است که کشف‌الحجب کتاب را به علی بن محمد نسبت می‌دهد در حالی که وی در سال ۱۱۰۴ درگذشت. نویسنده کتاب، محقق کرکی (م ۹۴۰) است. (ج ۶، ص ۱۰۷)

محمد بن جریر طبری عامی، الاداب الحمیده

کشف‌الظنون به اشتباه، کتاب فوق را به محمد بن جریر طبری عامی. صاحب تاریخ و تفسیر. نسبت داده است در حالی که نویسنده آن، محمد بن جریر طبری امامی است. قاضی تنوخی در الفرج بعدالشدّه و شهید اول در مجموعه‌اش از آن نقل کرده. علامه مجلسی در اواخر مفاتیح‌الغیب و کفعمی در مصباح از آن نقل کرده‌اند. (ج ۱، ص ۱۸)

فخرالدین سماکی، آداب المناظره

بر نسخه‌ای از آداب المناظره در آستان قدس رضوی نام نویسنده به صورت فخرالدین سماکی نوشته شده که درست نیست؛ زیرا سماکی معاصر محقق داماد (م ۱۰۴۱) بود و کتابت همین نسخه به سال ۹۸۸ باز می‌گردد. نویسنده این کتاب میر فخرالدین محمد بن حسین حسینی شاگرد غیاث‌الدین منصور (م ۹۴۷) است. (ج ۱، ص ۳۱)

ابوالفتح بهرام میرزا بن شاه اسماعیل صفوی، لب التواریخ

کتاب فوق در کتابخانه راجه فیض آبادی است. ظاهراً این کتاب

همان لب التواریخ تألیف یحیی بن عبداللطیف حسینی قزوینی است اما چون آن را به نام ابوالفتح بهرام میرزا نوشته سبب اشتباه شده است. (ج ۱۸، ص ۲۸۴ و ۲۸۵)

محقق کرکی، لوامع الانوار الی معرفة الائمة الاطهار

در واقع نویسنده کتاب علی بن حسن زواری، شاگرد محقق کرکی و استاد مولی فتح الله کاشانی، است. اما نویسنده انساب النواصب از آن نقل و کتاب را به محقق کرکی نسبت می دهد. (ج ۱۸، ص ۳۶۱-۳۶۲)

حسین خوارزمی، مدارک الافهام

در فهرست اعلام در دانشگاه تهران کتاب به حسین خوارزمی نسبت داده شده که درست نیست. نام نویسنده «صاین الدین علی اصفهانی» معروف به ترکه است. کتاب در تفسیر آیه «ثمانیه أزواج من الضأن اثنین» است. (ج ۲۰، ص ۲۳۵)

هشام بن الیاس حائری، المسائل الحائریه

در امل الامل نام نویسنده به صورت فوق آمده احتمالاً نام درست نویسنده «الیاس بن هشام» باشد که از شیخ ابو علی فرزند شیخ طوسی روایت می کند. البته الیاس را به جدش نسبت می دهند و نام کامل چنین است: «الیاس بن محمد بن هشام». (ج ۲۰، ص ۳۴۳)

شهاب الدین سهروردی (م ۶۳۲) یا شهید اشراق (م ۵۸۷). مصطلحات الصوفیه

کتاب در دانشگاه ضمن مجموعه ای (کتابت ۱۰۰۵) آمده است و در آن به شهاب الدین سهروردی نسبت داده شده است. احتمال داده نمی شود که این کتاب برای دو شخص فوق باشد؛ زیرا در آن شرح برخی از اشعار مولوی بلخی (م ۶۷۰) و عطار نیشابوری (م ۶۲۷) آمده است. (ج ۲۱، ص ۱۲۸)

نجف بن سیف، معرب تحفة الابوار

اصل کتاب به فارسی و برای حسن بن علی بن محمد بن حسن طوسی است و مترجم آن علی بن سیف بن منصور نجفی، صاحب کتزالقوائد، می باشد. نسخه آن نزد محمد حسن کبه است اما نام نویسنده در خطبه «نجف بن سیف» نوشته شده که ظاهراً از غلط ناسخ است. (ج ۲۱، ص ۲۳۹)

باباافضل، رساله روحیه یا رساله در حقیقت مرگ و احوال روح

هنگامی که فرزند امام فخر رازی از دنیا رفت، سلطان وقت، پیام تسلیتی برای او فرستاد. امام فخر رازی هم در جواب، این رساله را نوشت و آن در ضمن کتاب چهارده رساله از ص ۸۸ تا ۹۷ چاپ شده است. در برخی نسخه ها به غلط، این رساله به بابا افضل نسبت داده شده است. (ج ۲۲، ص ۱۶۹-۱۷۰)

محمد شفیع بن محمد رفیع، جلد دوم ابواب الجنان

مولی رفیع الدین محمد بن فتح الله واعظ قزوینی (م ۱۰۸۹) بنا داشت کتاب ابواب الجنان. در مواعظ و اخلاق. را در هشت جلد بنویسد. پس از تدوین دو جلد نخست، اجل مهلت نداد که جلد های بعد را بنویسد. اما فرزندش محمد شفیع آن را تکمیل کرد.

صاحب روضات احتمال داده است که جلد دوم، تألیف فرزند باشد اما احتمال در غایت بعد است؛ زیرا در آغاز آن آمده است که کتاب را در سال ۱۰۷۹ برای شاه سلیمان نوشته است و این تاریخ، ده سال پیش از فوت پدر است و فرزند پس از درگذشت پدر، ابواب الجنان را تکمیل کرد. (ج ۱، ص ۷۶-۷۷)

قطب الدین محمد خرقانی، مکاتیب

نسخه ای از آن در کتابخانه آستان قدس به شماره ۱۰۳۲ به خط محمد علی (کتابت ۱۰۴۶) نگهداری می شود که به قطب الدین محمد خرقانی نسبت داده شده که قطعاً اشتباه است. نویسنده نامه ها قطب بن محبی است و عنوان نامه ها چنین است: «من عبدالله قطب بن محبی الی الاخوان الالهیین التائبین». (ج ۲۲، ص ۱۳۶-۱۳۷)

حسین بن داود کردی نشوی، الرسائل البشنویه

معالم العلماء در بخش اسماء، ص ۳۶ و در بخش شعرا، ص ۱۳۷ وی راملقب به «نشوی» کرده که تصحیف «بشنوی» است. از وی در مناقب ابن شهر آشوب و تاریخ ابن اثیر در حوادث سال ۳۸۰ یاد شده است. (ج ۱۰، ص ۲۴۴)

شیخ بهایی (م ۱۰۳۰)، طومار تقسیم زاینده رود

در این نوشته قوانین تقسیم آب زاینده رود میان مالکان زمین آمده است. آن در عهد شاه طهماسب در سال ۹۳۳ نوشته شده اما سال ۱۳۴۷ به غلط به نام شیخ بهایی در اصفهان چاپ شده. نسخه تصحیح شده آن در تهران نزد سید حسین شهشهانی (م ۱۳۸۱) است. (ج ۱۵، ص ۱۸۳)

خیر محمد علی، فغان زهراء

نام درست نویسنده، محمد علی ملقب به مسرور است اما در کتاب، به صورت خیر محمد علی تصحیف شده است. (ج ۱۶، ص ۲۷۸)

محمد بن میر سید شریف جرجانی، زبدة الاسرار

بر خلاف نقل کشف الظنون، نام نویسنده «اثیر الدین» است؛ چنان که در پایان هدایه اش به این کتاب ارجاع داده است. (ج ۷، ص ۷۷)

فاکهی، قطر النداء

شیخ حر عاملی در اهل الامل هنگام معرفی دلیل الیهدی فی شرح قطر النداء می نویسد:

شرح القطر للفاکھی در حالی که قطر النداء تألیف ابن هشام است. (ج ۸، ص ۲۶۱)

پی نوشتها:

۱. در چاپ بیروت کشف الظنون، ص ۱۰۳۴ نام نویسنده به صورت «محبی الدین محمد بن بهاء الدین» (م ۹۵۳) است.
۲. درخور توجه است که اگر این کتاب از شیخ صدوق باشد، تمام روایات فراوانی که به واسطه آن سه تن نقل شده مرسل خواهند بود؛ زیرا واسطه میان شیخ صدوق و آنها افتاده است. اما اگر نویسنده آن، علی بن بابویه باشد. که چنین است. آن روایات از این جهت قابل خدشه نیستند.
۳. چنان که شیخ آقا بزرگ می گوید پدر ابراهیم بن محمد یعنی ملاصدرا نیز حاشیه بر شفا دارد و نام پدر ملاصدرا نیز ابراهیم است و ملاصدرا فرزند خود را نیز ابراهیم نامیده است. سید اعجاز حسین در کشف الحجب ص ۱۸۲ نویسنده کتاب را صدرالدین محمد بن ابراهیم شیرازی معرفی می کند و مراد او ملاصدرا است. اما شیخ آقا بزرگ تصور کرده است که مراد سید اعجاز حسین، نوه ملاصدرا است. حتی تاریخ فوت او را هزار و چهل و اندی نوشته است.
۴. آقا بزرگ در ج ۲۵، ص ۱۸۴ ذیل هدایة العالمین از نویسنده این گونه نام می برد: «میرزا عزیزالله بن محمد تقی الماسی بن میرزا کاظم بن میرزا عزیزالله بن محمد تقی مجلسی». اما در پایین صفحه قبل، «میرزا کاظم» نیست.
۵. در ذریعه، ج ۴، ص ۷۲ و ج ۶، ص ۲۸۶. ۲۸۷ ترجمان البلاغه به فرخی سیستمی نسبت داده است.
۶. در کشف الظنون چاپ بیروت، ص ۲۰۴۵ «غرس» است.

فرخی سینانی (م ۴۲۹)، ترجمان البلاغه

رشیدالدین وطواط در مقدمه حقائق السحر، مؤلف ترجمان البلاغه را فرخی سیستمی معرفی کرده که غلط است و در پاورقی مؤلف آن محمد بن عمر رادویانی ذکر شده^۵. (ج ۹، ص ۸۱۹)

هاشمی دهلوی، مظهر آثار

هدایت در مجمع الفصحاء، ج ۲، ص ۵۶ مظهر آثار را به هاشمی دهلوی نسبت داده اما هفت آسمان، ص ۹۰ نویسنده آن را هاشمی کرمانی معرفی کرده و این درست است. (ج ۹، ص ۱۲۸۹)

فرش النعمه ابوالحسن محمد، الهفوات

بر خلاف آنچه در کشف الظنون آمده ظاهراً «غرس النعمه» درست است^۶. (ج ۲۵، ص ۲۳۸)

کمال الدین حسن فارسی، تذکرة الاحباب

در کشف الظنون، نام نویسنده به صورت فوق آمده. نام نویسنده در فهرست کتابخانه‌ای در مصر «نظام الدین عبدالعلی بن محمد بن حسین بیرجندی» متوفای ۹۳۴ است و حق با فهرست است. (ج ۴، ص ۲۷)

حاشیه شرائع الاسلام، زین الدین بن علی العاملی المعروف بالشهید الثانی، تحقیق: مرکز الأبحاث و الدراسات الاسلامیة، قم: بوستان کتاب، ۱۴۲۲ هـ. ق. / ۱۳۸۰ هـ. ش.

شرائع الاسلام محقق حلی (۶۰۲ - ۶۷۶ هـ. ق) از مهمترین نگارشهای فقهی شیعه است و کتاب حاضر در حقیقت حاشیه و تعلیق^۷ شهید ثانی (۹۱۱ - ۹۶۵ هـ. ق) بر شرائع می باشد. شهید شرحی جاندار و مفصل بر شرائع نوشته است، موسوم به مسالک الأفهام، که هم به چاپ سنگی رسیده بود و هم اخیراً در ۱۵ جلد از سوی «مؤسسه معارف اسلامی» در قم منتشر شد. اما حاشیه او بر شرائع، تاکنون مخطوط بود که اینک برای نخستین بار در سلسله مؤلفات شهید به چاپ رسیده.

تاریخ تألیف این حاشیه بدرستی دانسته نیست، ولی احتمالاً پیش از تألیف مسالک الأفهام بوده است. به هر حال، برخی عبارات آن با بعض عبارات مسالک مشابهت فراوان دارد.

نوع حواشی موجز و مختصرست و شهید در این حاشیه جز در موارد قلیل، به آیات و روایات، استناد اقوال علما را نقل ننموده. گاه به اقوال عالمان چون شهید اول و علامه حلی اشارت کرده، ولی بصراحت از ایشان نام نبرده. متن حاشیه شرائع الاسلام از رهگذر تلفیق دو نسخه خطی متعلق به کتابخانه مجلس شورای اسلامی و آستان قدس رضوی (ع)، به شیوه اجتهادی، سامان داده شده، و در ثبت نسخه بدلهای تصحیح به طور گزینشی عمل کرده اند. جای آن داشت نمایه مبسوط و گویائی برای اعلام و کتب و ... ی مذکور در متن (هر چند قلیل)، تهیه شود؛ که نشده است.